

Kan archief de wereld redden? Archieven: het hart van de democratische samenleving

De titel van dit artikel roept vragen op. Is het niet de wereld die het archief kan redden? Is het niet de taak van de samenleving om archief te redden? Hoe kan archief dan de wereld redden? Deze uiteenzetting wil de aandacht vestigen op het maatschappelijke belang van archief en op de rol die archieven spelen bij het uitbouwen en het in stand houden van een democratische samenleving.

Van 20 tot 25 oktober 2003 had in Kaapstad (Zuid-Afrika) de XXXVIIste 'Conférence Internationale de la Table Ronde des Archives' (CITRA) plaats, georganiseerd door de Internationale Archiefraad (ICA-CIA). Op deze conferentie, waarop de directeurs van de nationale archiefdiensten en de voorzitters van de beroepsverenigingen voor archivariissen waren uitgenodigd, stond het thema 'Archief en Mensenrechten' centraal¹. Hiermeer wou de ICA-CIA de aandacht vestigen op het belang van archieven voor het vrijwaren van de rechtsstaat en voor de rechtszekerheid van de burgers, vooral in die landen waar momenteel een democratische samenleving wordt (her)opgebouwd².

Velen associëren archief met 'oud en nutteloos papier'. Het beeld dat men van een archiefbewaarplaats heeft, is dikwijls dat van 'een stoffige, mufte zolder of kelder', waar massa's documenten zijn opgeslagen, die door archivariissen angstvallig worden bewaakt en die enkel door een kleine groep geleerden of door 'wereldvreemde onderzoekers' worden geraadpleegd. Het hoeft niet gezegd dat een dergelijke karikatuur alleen maar bijdraagt tot het sociaal marginaliseren van archiefdiensten en van archivariissen³.

De 19de-eeuwse romantische aandacht voor het verleden en het belang dat de geschiedschrijving lang heeft gehecht aan 'oude documenten', maakten van archiefdiensten 'sacrale bewaarplaatsen' voor eerbiedwaardige archiefstukken zoals charters, cartularia... Deze eenzijdige perceptie van archief heeft veel te maken met het feit dat tot in het midden van de twintigste eeuw ook enkele archiefverantwoordelijken het hedendaagse archief en zeker het dynamische archief vaak erg stiefmoederlijk hebben behandeld⁴.

De culturele en historische waarde van archief is een feit, maar archief heeft ook – en op de eerste plaats – administratief-juridische en maatschappelijke waarde. Daarom is de louter culturele perceptie van archief eenzijdig en onvol-

GUSTAAF JANSSENS is afdelingshoofd Archief van het Koninklijk Paleis (Brussel), plaatsvervangend Departementshoofd Algemeen Rijksarchief (Brussel) en docent Archivistiek KU Leuven en GGS Archivistiek

cap@kppr.be; gustaaaf.janssens@arch.be;
gustaaaf.janssens@arts.kuleuven.be

ledig. Met archiefstukken kunnen de rechten en de plichten van de overheid en van de burger worden bewezen. Daarom dient de overheid het archiefwezen zo te organiseren dat archiefdiensten, met volle respect voor de rechten van de staat en van de bevolking, hun taak van behoeders van het geheugen van de samenleving naar behoren kunnen vervullen⁵.

Wat is en waartoe dient archief?

Een archiefstuk is een "document, ongeacht zijn vorm, naar zijn aard bestemd om te berusten onder de persoon, groep personen of organisatie die het heeft ontvangen of opge-maakt uit hoofde van zijn of haar activiteiten, zijn of haar taken of ter handhaving van zijn of haar rechten"⁶. Deze definitie is de basis van elk spreken over archief. Archiefstukken informeren over handelingen en over de context waarin die hebben plaatsgevonden⁷. Zij documenteren allereerst over situaties en niet zozeer over evenementen⁸.

Archiefbescheiden zijn bij hun ontstaan, in de eerste fase – de dynamische fase – van hun levenscyclus, nuttig voor de archiefvormer⁹. Later, in de statische fase, kunnen archiefstukken een culturele of een historische waarde krijgen. Dit zijn de 'historische archieven'¹⁰. De eerste en voornaamste reden waarom archief wordt bewaard, is van utilitaire of dwingende aard. Het heeft te maken met wettelijke voorschriften, met de juridische bewijskracht van de stukken, met het onmiddellijk en blijvend nut van informatie voor de

archiefvormer. Wanneer archiefstukken verloren gaan of moeilijk terug te vinden zijn, gaat er tijd, geloofwaardigheid en geld verloren. Goed archiefbeheer garandeert voor de archiefvormer een efficiënte werking en heeft vaak grote financiële besparingen tot gevolg¹¹.

In een samenleving zonder of met weinig administratieve cultuur, zijn archieven voor de overheid 'een noodzakelijk kwaad' waarin ze weinig of niet investeert en die ze samen met 'andere rommel' ergens dumpst omdat ze helaas niet vernietigd mogen worden¹². 'Nutteloos archief' toch in goede en geordende staat bewaren is een belangrijke beslissing voor de informatie die erin vervat is. Juist omdat archiefbescheiden bewaard zijn, is het mogelijk deze informatie te ontsluiten en door te geven. Archieven worden bewaard met het oog op (latere) raadpleging. Indien er geen mogelijkheid tot raadpleging is of zal zijn, heeft het geen zin om archief te bewaren¹³. Raadpleging is dan ook altijd intentioneel: *"Nul ne consulte une archive sans projet d'explication, sans hypothèse de compréhension"*, schrijft de Franse filosoof Paul Ricoeur¹⁴. Het is door de raadpleging dat het archief wordt gevaloriseerd. Het is de taak van de archivaris om archief te bewaren, te ordenen, te beschrijven en te ontsluiten. Deze activiteiten zijn essentieel om de informatie die de archiefstukken bevatten, te kunnen valoriseren¹⁵.

Binnen het geheel van de archiveringsprocessen behoren ordenen, bewaren en ter beschikking stellen tot de kerntaken van de archivaris¹⁶. De overheid heeft de taak borg te staan voor het aan de komende generaties doorgeven van het archivalische erfgoed. Dit is enkel mogelijk indien men zich terdege rekenschap geeft van het belang van archief voor het goed functioneren van een democratische samenleving en ook indien het hedendaags archief *"als voorname en specifieke bron voor herinnering en geschiedenis"* wordt erkend en gewaardeerd¹⁷.

Archieven in dienst van de burger en van de samenleving

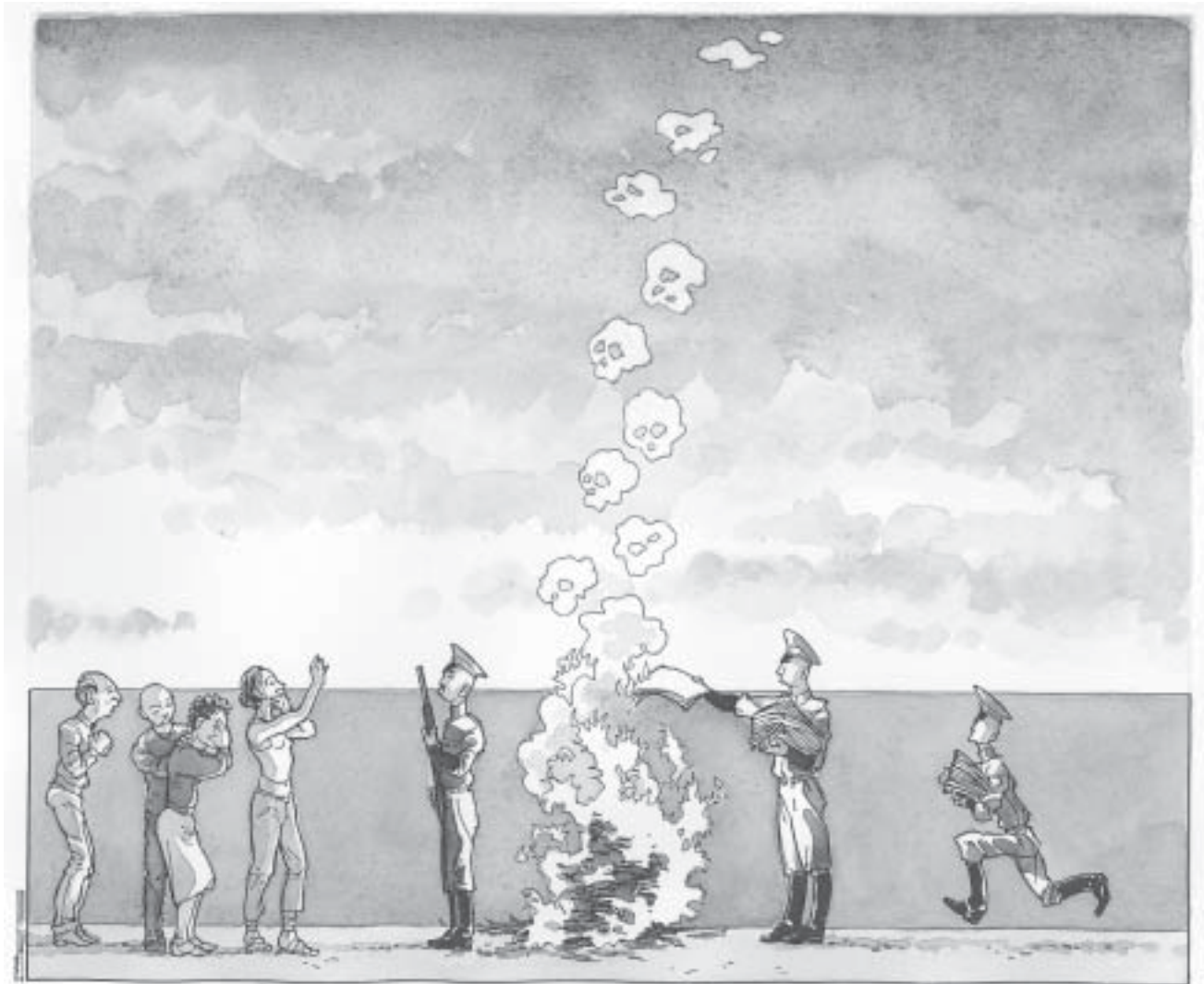
In het archief dat zij vormt legt de overheid verantwoording af over haar politiek en maatschappelijk handelen¹⁸. Archieven hebben in een democratische rechtsstaat daarom niet alleen een bestuursondersteunende functie, zij zijn ook nodig opdat de overheid tegenover de burger ter verantwoording zou kunnen worden geroepen over haar beleid¹⁹. Het aspect 'verantwoording afleggen' mag bij archiefselectie niet uit het oog verloren worden. Selectie is noodzakelijk, maar elke selectie ter vernietiging moet rekening houden met het antwoord dat archiefbescheiden moeten kunnen blijven geven op de vraag van de burger die wil weten hoe de overheid met de rechten van het individu omgaat en is omgegaan²⁰. Tussen de archivaris en de burger moet er een vertrouwensrelatie zijn. De burger moet er zeker van kunnen zijn dat de archivaris niets verbergt en het moet ook duidelijk zijn dat er bij de waardering en de selectie van archief verantwoorde en weloverwogen beslissingen zijn

genomen²¹. In de internationale deontologische code voor archivariissen zijn daarover dan ook enkele bepalingen opgenomen²².

De mate van raadpleegbaarheid van archief hangt samen met het democratische gehalte van de samenleving die de archieven bewaart²³. De rechtsstaat steunt op de principes van gelijkheid voor de wet en van respect voor de vrijheid en voor de rechten van de burger, zoals die na de Franse Revolutie van 1789 zijn geformuleerd. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Franse wetgever voor elke burger het recht op raadpleging van openbaar archief heeft erkend²⁴. Dit recht is echter in de meeste landen gaandeweg versmald tot het recht op het raadplegen van 'oude documenten' ten behoeve van historici. In enkele gevallen wordt zelfs dit recht niet gegarandeerd. Autoritaire regimes zijn immers weinig geneigd om archief, zelfs ouder archief, te laten raadplegen. Het volledige gebrek aan openheid en transparantie van de Russische archieven in de periode van de Sovjet-Unie is daar een sprekend voorbeeld van. De toegang tot de archieven was er erg moeilijk, de onderzoeker kreeg er vaak geen inventarissen of andere werkinstrumenten in handen: *"de onwetendheid was er systematisch georganiseerd"*²⁵.

In 1983 stelde de Franse archivaris Michel Duchein vast dat ook de beoefenaars van de *'nouvelle histoire'* aandrongen op een betere raadpleegbaarheid van diverse 'recente' archieven en dat de aandacht voor de meer recente geschiedenis aanleiding gaf tot het ontstaan van gespecialiseerde thematische – vaak privaatrechtelijke – archief- en documentatiecentra, waar ontsluiting en raadpleegbaarheid van archieven de grootst mogelijke prioriteit krijgen²⁶. Bij de vraag naar betere en ruimere raadpleegbaarheid van archief denkt men onwillekeurig aan diverse acties van historici om sneller toegang te krijgen tot meer recent archief, vooral gerechtelijk archief, archief met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog (collaboratie, repressie) of met betrekking tot het koloniale verleden²⁷. Een klaar en duidelijk gereguleerde raadpleegbaarheid van archief maakt dat iedereen die dat wenst, toegang kan hebben tot informatie over die perioden uit het verleden die nog steeds vragen oproepen. Het vermijdt dat de indruk wordt gewekt dat 'men' (de overheid, de archivaris...) een en ander wil verbergen en het bevordert het gebruik van archief bij het zoeken naar waarheid en gerechtigheid²⁸.

De ICA-CIA heeft zich steeds ingespannen voor het bevorderen van de raadpleegbaarheid van archief. In 1998 was dit dan ook het thema van de CITRA te Stockholm²⁹. Ook de Raad van Europa heeft speciale aandacht voor het archivalische erfgoed. De preservatie, de democratisering van de wettelijke bepalingen in verband met de raadpleegbaarheid van archief en internationale samenwerking op archiefgebied staan hierbij centraal. Bijzondere aandacht gaat daarbij uit naar de archieven in de landen van het voormalige Oostblok en naar de opleiding van de archivariissen³⁰.

Volgens de huidige archivalische principes zijn openbare archiefbescheiden erfgoed dat aan de burger toebehoort en dat niet door de overheid gemonopoliseerd kan worden. Het is dan ook niet meer dan normaal dat de burger inzage kan hebben in de overheidsdocumenten, uiteraard volgens de bepalingen voorzien in wetten die de openbaarheid van bestuur en de bescherming van de private levenssfeer regelen³¹. Het is eveneens algemeen aanvaard dat het recht op informatie en dus ook het recht op raadpleging van archief, tot de democratische grondrechten behoren³².

Archief en mensenrechten

In een samenleving die recht en gerechtigheid nastreeft, zijn de rechten van het individu niet tijdsgebonden en kan begaan onrecht altijd worden goedge maakt. Wie onrecht heeft geleden moet dan ook zijn/haar verhaal kunnen doen. Archiefbescheiden vrijwaren het recht – zowel individueel als collectief – op die eigen geschiedenis. Zij beschermen ook tegen een dictatuur³³.

De rechtzoekende burger heeft vooral na de val van een dictatoriaal en repressief regime behoefte aan archiefstuk-

ken. Pas wanneer hij/zij aan de hand van documenten kan bewijzen welk onrecht hem/haar is aangedaan, is het mogelijk om op duidelijke gronden eerherstel of schadevergoeding te eisen. Op de CITRA van 1993 (Mexico) besliste de ICA-CIA om van het opsporen, het bewaren en het valueren van archieven van voormalige repressieve regimes een belangrijk aandachtspunt te maken.

Onder 'archieven van voormalige repressieve regimes' verstaat men het geheel van bij de slachtoffers in beslag genomen documenten, alsook de documenten die gevormd werden door zogenaamde veiligheidsorganen (politie, inlichtingendiensten, leger...) bij repressieve acties uitgevoerd ten tijde van de dictatuur³⁴. Zulke archieven bieden een getrouwe weerspiegeling van de maatschappij die ze heeft geproduceerd en bevatten dan ook belangrijke en vaak unieke informatie voor diegenen die nu actief bij het democratiseringsproces betrokken zijn³⁵.

Men kan de vraag stellen of de archieven van repressieve regimes bewaard moeten worden en of het niet beter zou zijn met de dictatuur ook alle documenten van en over deze vaak zeer traumatische episode uit het recente verleden te

laten verdwijnen. Zwijgen over het verleden en de archieven van het repressieve regime laten verdwijnen, is echter geen goede optie. In dit geval, wanneer door gebrek aan bewijsmateriaal alle sporen van politiek en politieel geweld zijn verdwenen, en aan de daders de facto amnestie is verleend, blijven de slachtoffers in de kou staan. Zij zijn andermaal de verliezers en de verantwoordelijken voor de repressie blijven de overwinnaars. Het bewaren en valoriseren van 'de archieven van de terreur' (*'los archivos del terror'* - *'archives of terror'*) gebeurt in functie van een democratische samenlevingsopbouw. Het gaat dus om de toekomst. Zonder toekomstperspectief naar het verleden terugkijken kan verlamdend werken en de pijn bestendigen³⁶.

Door de archiefbescheiden gevormd door het repressieve regime een rol te laten spelen bij het opbouwen van een nieuwe democratische samenleving, houdt men rekening met zowel collectieve als individuele mensenrechten. Bij de collectieve rechten gaat het onder andere om het recht van de samenleving om een eigen weg naar de democratie te vinden en om het recht van een gemeenschap op de integriteit van het geschreven geheugen. Vergeving schenken of een zwarte bladzijde uit de geschiedenis omslaan, mag daarom geen reden zijn om het documentaire erfgoed uit een pijnlijk verleden te laten verdwijnen. Een samenleving heeft het recht de ware toedracht te kennen van wat in het verleden is gebeurd. Dit 'recht op waarheid' ligt aan de basis van de oprichting van de Waarheids- en Verzoeningscommissies in Zuid-Afrika en in Chili. Een samenleving heeft ten slotte ook het recht om de verantwoordelijken voor begane misdaden tegen de mensenrechten te kennen en te berechten.

Individuele rechten zijn: het recht om te weten wat er met verdwenen familieleden of vrienden is gebeurd, het recht op inzage van gegevens die over 'mijn persoon' (*'habeas data'*) werden bijeengebracht, het recht op bewijsvoering bij aanvragen tot eerherstel of schadevergoeding. Voor de slachtoffers zijn 'de archieven van de terreur' een sleutel op de toegangspoort tot het verleden. Deze archiefbescheiden maken het immers mogelijk een zeer ingrijpend gedeelte van hun leven te reconstrueren. Voor de historicus bieden de *'archives of terror'* de basisinformatie om van binnenuit inzicht te krijgen in de werking en de methodes van een dictatuur. Ten slotte kunnen de archieven ook een didactische rol spelen bij het ondersteunen van pedagogische projecten over schending van de mensenrechten, racisme, onverschuldzaamheid... Om de bewaring en de raadpleegbaarheid van de door repressieve regimes gevormde archieven te garanderen, is het nodig dat deze archieven een door de overheid gewaarborgd wettelijk statuut krijgen³⁷. Door de bewaring en de raadpleegbaarheid van deze archieven te garanderen, neemt de rechtsstaat afstand van het repressieve regime dat de archiefvormer belichaamde. Tegelijk bevestigt de staat zijn rol in het bewaren van het collectieve geheugen door mee te werken aan het schrijven van *"een noodzakelijk pluralistische nationale geschiedenis, waarbij de wet, een instelling en een beroepsgroep garant staan*

*voor de daarvoor noodzakelijke bronnen en voor de raadpleegbaarheid ervan"*³⁸. Dat de staat de goede bewaring en ontsluiting van archief bevordert en waarborgt, betekent niet dat de overheid het historisch onderzoek moet sturen. Dit zou immers betekenen dat historici *"een van hun belangrijkste vrijheden verliezen, namelijk die om hun eigen vragen aan het verleden te stellen"*³⁹. Archieven maken het mogelijk dat de samenleving alert blijft en dat men *"zich het verleden herinnert, om het niet te herhalen"*, zoals aartsbisschop Desmond Tutu het bij de openingszitting van de XXXVIIste CITRA formuleerde⁴⁰.

Dankzij de Waarheids- en Verzoeningscommissie kreeg elk Zuid-Afrikaanse burger het recht en de mogelijkheid om 'de waarheid' te kennen. Het in kaart brengen van veertig jaar apartheid *"diende er toe te leiden dat niemand nog het bestaan en de griezelige effecten van het systeem kon loochenen"*⁴¹. Bij de bewaring en de raadpleging van de Zuid-Afrikaanse archieven staat momenteel niet langer het belang van de Staat centraal, maar wel het recht van het individu. Het Staatsarchief, vroeger een instrument in de handen van het apartheidsregime, kreeg de opdracht de archiefstukken te beheren en een goede bestuur te bevorderen dat gekarakteriseerd wordt door verantwoordelijkheid en openheid. De archivariissen voeren op die manier *"een strijd van de herinnering tegen het vergeten"* (*"a struggle of remembering against forgetting"*). Zij zijn diegenen die alles wat de natie heeft meegemaakt met documenten staven (*"a documentor of the nation's experiences"*). De Nationale Archiefdienst van Zuid-Afrika heeft nu een tweevoudige opdracht: 1° "de vorming aanmoedigen van een nationale identiteit die de rijkdom van de diversiteit van de bevolking van Zuid-Afrika insluit"; 2° "de rechten beschermen die in de nieuwe democratische grondwet van Zuid-Afrika zijn opgenomen"⁴².

In Zuid- en Midden-Amerika werken heel wat landen langzaam maar zeker aan het heropbouwen van de democratie. Het is dan ook evident dat daarbij speciaal aandacht wordt besteed aan de *'archivos del terror'*. In Paraguay heerste van 1954 tot 1989 een dictatoriaal regime onder leiding van generaal Alfredo Stroessner. Deze politiestaat documenteerde zeer zorgvuldig alle handelingen, zoals de meeste autoritaire regimes dat trouwens doen. Na de val van de dictatuur bleek veel archief verdwenen. Uiteindelijk werd in 1992 het politiearchief teruggevonden. Daarna is nog ander 'repressiearchief' ontdekt. In 1993 werd met steun van de Unesco het Centro de Documentación y Archivo para la Defensa de los Derechos Humanos opgericht. Dit instituut, dat onder toezicht van het Paraguayaans Hoogerechtshof staat, wil een gegevensbank zijn voor slachtoffers die bewijsstukken nodig hebben, wil de archieven duurzaam bewaren en ontsluiten en wil ook de herinnering aan de repressie en het door de dictatuur veroorzaakte leed levend houden⁴³. In Argentinië ijvert de stichting Memoria Abierta, een samenwerkingsverband van vijf mensenrechtenorganisaties, sinds 1999 voor het bewaren van de herinnering aan de periode van de dictatuur (1974-1983) en het opsporen en valoriseren van archieven die in deze periode

werden gevormd⁴⁴. In Brazilië besliste president Luiz Inácio Lula da Silva onlangs (Presidentieel Decreet van 18 november 2005) om de archieven van de Nationale Inlichtingendienst, van de Nationale Veiligheidsdienst en van het Commissariaat-Generaal voor Informatie uit de periode van de dictatuur (1964-1985) tot het jaar 1975 voor de betrokkenen te openen⁴⁵. Dankzij bewaard gebleven archief van de veiligheidspolitie is er bovendien ook heel wat informatie over het optreden van deze dienst beschikbaar⁴⁶. In Chili hebben de repressieve organen van de militaire dictatuur van generaal Ernesto Pinochet (1973-1990) veel archief vernietigd. Dankzij de actie van privaatrechtelijke mensenrechtenorganisaties, zoals de door de katholieke Kerk ten tijde van de dictatuur opgerichte *Vicaría de la Solidaridad*, kon echter belangrijke informatie over het lot van repressieslachtoffers worden verzameld. Deze documenten dienen nu ter ondersteuning bij gerechtelijk onderzoek. Zij bieden de mogelijkheid om de waarheid te achterhalen en zijn 'een remedie tegen het vergeten'⁴⁷.

In Duitsland kwam bij het ineenstorten van de Duitse Democratische Republiek (1989) in Berlijn en in veertien 'Aussenstellen' het archief van het ministerie voor Staatsveiligheid (*Staatssicherheitsdienst* - de 'Stasi') zo goed als volledig 'boven water'. Het gaat om enorme hoeveelheden archief (meer dan 120 strekkende kilometer dossiers, 46 kilometer microfilm, 3.550 videofilms, 730 'klassieke' films, 99.600 bandopnames, 360.000 foto's en een goede 6,1 miljoen steekkaarten...) dat nu zorgvuldig wordt bestudeerd en ontsloten⁴⁸. De informatie die in de door de Bundesbeauftragte für den Unterlagen des Staatssicherheitsdienstes des ehemaligen DDR (BSTU) beheerde archieven is opgeslagen, maakt dat slachtoffers van het voormalige repressieve Oost-Duitse regime een goed gedocumenteerd verzoek tot schadeloosstelling en rehabilitering kunnen indienen⁴⁹.

Samenvattend kan men zeggen dat de informatie die in archieven van repressieve regimes aanwezig is, nuttig is: 1° voor diegenen die juridische bewijsvoering zoeken; 2° voor diegenen die herstel of schadevergoeding wensen en die dus het bewijs zoeken van hun vervolging; 3° voor diegenen die informatie zoeken over het lot van verdwenen of vermoorde familieleden of vrienden; 4° voor diegenen die hun optreden als verzetsstrijder tegen de dictatuur willen bewijzen⁵⁰.

De slotresolutie van de XXXVIIste CITRA benadrukt dat archief de basis is waarop slachtoffers steunen om rechtsherstel te verkrijgen. Het is "een wezenlijk element van het collectieve geheugen, als instrument om de verantwoordelijkheid voor de schending van mensenrechten vast te stellen en als element bij verzoening en bij het promoten van algehele gerechtigheid"⁵¹.

Besluit

Bij het begin van de 21ste eeuw staat het archiefwezen voor twee grote uitdagingen:

- 1° het toepassen van de moderne informatietechnologie;
- 2° het integreren van het archief in de door de grondwet gegarandeerde rechten.

Over de noodzaak om de moderne informatietechnologie in het archiefwerk te integreren bestaat geen twijfel. Dat een archiefdienst de plicht heeft om ten behoeve van de rechtzoekende burger de archieven niet alleen te bewaren, maar er ook voor moet zorgen dat dit archief – op welke drager ook – gevaloriseerd wordt, is vaak minder evident. Het is echter even noodzakelijk⁵².

De moderne archivaris vindt zijn oorsprong mee in de ideeën en de wetten die uit het vrijheidsideaal van de Franse Revolutie zijn voortgekomen. Archivarissen zijn verantwoordelijk voor het in stand houden van het documentaire erfgoed en voor het duurzaam en integraal bewaren, raadpleegbaar houden en doorgeven van het geheugen van de samenleving⁵³. Zij moeten daarom ook het in praktijk brengen van het recht op informatie stimuleren⁵⁴. Archivarissen maken integraal deel uit van een sociaal-cultureel milieu dat in dienst van de burger mee de toekomst van de samenleving kan bepalen. Archiefdiensten, zeker in landen waar na een periode van dictatuur de democratie wordt hersteld of opgebouwd, werken in een samenlevingsverband waarin de burgers concrete vragen stellen over verleden, heden en toekomst. Door het ordenen, bewaren en toegankelijk maken van de bronnen die gegevens bevatten waarop de burger kan steunen om een transparante democratische samenleving op te bouwen en om zijn rechten te bewijzen, vervullen archivaris een belangrijke sociaal-maatschappelijke taak. Bewaren en ontsluiten van archiefbescheiden zijn altijd toekomstgericht. Op die manier kunnen archivaris ervoor zorgen dat de samenleving de toekomst met vertrouwen tegemoet kan zien⁵⁵. In het perspectief van een democratische samenlevingsopbouw is goed archiefbeheer noodzakelijk. Op die manier kan archief dan ook helpen om 'de wereld te redden'.

Noten

Deze bijdrage is een herwerkte versie van Les archives: la mémoire au coeur de la société démocratique, in: Pliegos de Yuste, (mei 2004) 2: p. 49-58. - (<http://www.fundacionyuste.org/pliegos>). - Geraadpleegd op 16-1-2006.

1. De referaten van de XXXVIIste CITRA werden gepubliceerd in *Comma* (2004) 2. Een verslag van de bijeenkomst: Janssens, G., *Archief en mensenrechten. Kaapstad, 21-25 oktober 2003*, in: *Bibliotheek & archiefgids*, 80 (2004) 3: p. 38-43.
2. Over de Internationale Archiefraad: Wallot, J.P., *The International Council on Archives*, in: *Janus* (1993) 3: p. 7-11, Lekaukau, M., *Évaluation critique de la contribution du CIA au développement archivistique*, in: *Janus* (1996 - Numéro spécial - hors série); p. 59-68 en Kecskeméti, Ch., *The role of the international Council on Archives in post-1992 Europe*, in: *Idem, Sovereignty. Disputed Claims. Professional Culture. Essays on Archival Policies*. - Brussel, 2000: p. 224-233. - (*Archief en Bibliotheekwezen in België. Extra nummer*; 61).

3. Alberch, R., *Imagen, marketing y comunicación*, in: Alberch, R., Boix, L., e.a., *Archivos y cultura: manual de dinamización (Biblioteconomía y administración cultural, 48)*. - Gijón, 2001; p. 27.
4. De Amerikaanse president Herbert Hoover noemde het archiefgebouw van de National Archives te Washington D.C. in 1933 een 'Temple of History': Ketelaar, E., *Archival temples, archival prisons: modes of power and protection*, in: *Archival science*, 2 (2002); p. 233. Zie ook Martínez García, L., *Entre la utopía y la realidad: las deficiencias de un sistema de archivos perfecto*, in: *Signo: revista de historia de la cultura escrita*, 5 (1998); p. 43-44.
5. Romero Tallafigo, M., *Archivística y archivos: soportes, edificio y organización*. - Carmona, 1994; p. 16 en 21. - (*Biblioteca Archivística*; 1).
6. den Teuling, A.J.M., *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen*. - 's-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 2003. - Lemma 8.
7. Menne-Haritz, A., *Wissensmanagement und Archive: Angebote der Archivwissenschaft für ein neues Wissenskonzept*, in: *Der Archivar*, 54 (2001); p. 308. - <http://www.archive.nrw.de/archivar/2001-04/A04.htm>. - Geraadpleegd op 9-1-2006. Over 'context' en archief: Thomassen, T., *Het begrip context in de archiefwetenschap*, in: Horsman, P.J., Ketelaar, F.C.J., & Thomassen, T.H.P.M. (red.), *Context: interpretatiekaders in de archivatie*. - 's-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 2000; p. 15-28. - *Jaarboek 2000*.
8. Ricoeur, P., *La mémoire, l'histoire, l'oubli*. - Parijs, 2000; p. 523.
9. Archiefvorming is "het geheel van procedures en handelingen waarbij archiefbescheiden tot stand komen en in een archief worden opgenomen". Archiefvormer is "een persoon, groep personen of organisatie die zelfstandige archiefvorming als een van zijn of haar activiteiten heeft": den Teuling, A., *Archiefterminologie*; nr. 13 en nr. 14. Zie ook Janssens, G., *Archiefvorming*, in: *Bibliotheek & archiefgids*, 67 (1991) 2; p. 230-236.
10. Men onderscheidt gewoonlijk drie levensfasen van archief: de dynamische, de semi-dynamische en de statische (in het Frans *les archives courantes, les archives intermédiaires en les archives définitives*: *dictionnaire des archives Français-Anglais-Allemand: de l'archivage aux systèmes d'information*. - Parijs, 1991; p. 33 en p. 35). Sommige auteurs onderscheiden vier levensfasen: het dynamisch, het semi-dynamisch, het semi-statisch en het statisch (in het Spaans *los archivos de gestión, los archivos centrales administrativos, los archivos intermedios en los archivos históricos*): Núñez Fernández, E., *Organización y gestión de archivos*. - Gijón, 1999; p. 165-341. - (*Biblioteconomía y administración cultural*; 28). In de twee eerste fasen is de archiefvormer administratief verantwoordelijk voor de documenten. In de twee laatste fasen geldt zijn administratieve verantwoordelijkheid niet meer.
11. Velle, K., *De rechterlijke orde in België en haar archieven*, in: Opsommer, R., Martyn, G. & Heirbaut, D. (red.), *De archivaris, de wet en de rechtbank*. - Brugge, 2004; p. 145-146 en Rhoads, J.B., *Le rôle de l'administration des archives et de la gestion des documents courants dans les systèmes nationaux d'information: une étude RAMP*. - Parijs, 1991. - (UNESCO. PGI-89/WS/6). Over bezuinigingen als gevolg van goed archiefbeheer: Kecskeméti, Ch., *Archives, développement et souveraineté nationale*, in: *Idem, Sovereignty, Disputed Claims. Professional Culture*; p. 133-137 en Meiresonne, A., *Het medisch archief. Casus: campus Brugmann*, in: Baerten, J., Scheelings, F. & Verhelst, J. (red.), *Besparen en degelijk archief- en documentbeheer*. - Brussel, 1996; p. 121-130. - (*Archiefinitiatie(f)*; 3).
12. Real, M.L.O., *Les archives au service des décideurs*, in: *Janus* (1998) 1; p. 233.
13. Ketelaar, E., *The archive as a time machine*, in: *Proceedings of the DLM-Forum 2002: @ccess and preservation of electronic information: best practices and solutions*. - Luxemburg, 2002; p. 577-578. - (*INSAR European Archives News Supplement*; 7).
14. Ricoeur, P., *La mémoire*; p. 415 en p. 170. Zie ook Menne-Haritz, A., *Wissensmanagement*; p. 309. Over het neologisme 'archive' - dat overigens door de Académie française niet wordt aanvaard -, waarmee men in het Frans meer en meer de documentaire eenheid of het wijsgerig concept van het archief wil aanduiden: Chabin, M.-A., *Analyse comparée de l'emploi du mot 'archives' dans les médias français*, in: *Comma*, (2003) 2-3; p. 57-59.
15. Kecskeméti, Ch., *Moyens archivistiques pour faire échec à l'organisation de l'ignorance*, in: *Idem, Sovereignty*; p. 347.
16. Horsman, P.J., *Archiefsystemen en kwaliteit*, in: Horsman, P.J., Ketelaar, F.C.J. & Thomassen, T.H.P.M. (red.), *Naar een nieuw paradigma in de archivatie*. - 's-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 1999; p. 93-95. - *Jaarboek 1999*.
17. Neuschwander, I., *Un service public de la mémoire et de l'histoire*, in: Ferenczi, Th. (red.), *Devoir de mémoire, droit à l'oubli?*. - Brussel, 2002; p. 193.
18. Bearman, D., *Archival Methods*. - Pittsburgh, 1989. - (*Archives and Museum Informatics Technical Report*; 9). - http://www.archimuse.com/publishing/archival_methods. - Geraadpleegd op 9-1-2006.
19. Greene, M.A., *The power of meaning: the archival mission in the postmodern age*, in: *The American archivist*, 65 (2002); p. 44-46.
20. Eastwood, T., *La valoración archivística en las sociedades democráticas*, in: *Tabula*, 6 (2003); p. 81. De literatuur over archiefselectie is schier onoverzienbaar. Voor Vlaanderen zie bv. de bijdragen in Charles, L., Janssens, G., Kwanten, G. e.a. (red.), *Archiefselectie in Vlaanderen: de proef op de som?* Huldeboek Griet Maréchal aangeboden door de Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief en Documentatiewezenen. - Antwerpen, 2003. - (*Archiefkunde*; 6) Zie ook Brood, P., Jonker, A.E.M. e.a. (red.), *Selectie: waardering, selectie en acquisitie van archieven*. - 's-Gravenhage: Stichting Archiefpublicaties, 2005. - *Jaarboek 2005*. Een bundel over het probleem van verantwoording afleggen: Cox, R.J. & Wallace, D.A. (red.), *Archives and the public good: accountability and records in modern society*. - Westport-Londen, 2002.
21. Eastwood, T., *La valoración archivística en las sociedades democráticas*; p. 84. Over de waardering en selectie van archief in Duitsland: Booms, H., *La constitution du patrimoine archivistique: l'archivage comme activité sociale et politique*, in: *Archives: revue de l'Association des Archivistes du Québec*, 35 (2003-2004) 1/2; p. 19-28. Zie ook Cook, T., *A Monumental Blunder: the destruction of records on Nazi war criminals in Canada*, in: *Archives and the Public Good*; p. 56-83.
22. De tekst van de deontologische code: *Bibliotheek- & archiefgids*, 73 (1997) 6; p. 231-232 en op <http://www.wbad.be> ('Afdelingen' en dan 'Archief en Documentbeheer'). - Geraadpleegd op 24-1-2006. Over de deontologie van de archivaris: Baillargeon, D., *La déontologie du métier d'archiviste*, in: *Archives: revue de l'Association des Archivistes du Québec*, 37 (2005-2006) 1; p. 3-32.
23. López Gómez, P., *Los archivos y el ciudadano*, in: *Boletín de la ANABAD*, 29 (1979); p. 35.
24. Cf. het decreet van 7 messidor van het Jaar II (25 juni 1794): Pomian, K., *Les archives: du Trésor des Chartes au Caran*, in: Nora, P. (red.), *Les lieux de mémoire*. - Parijs, 1992; p. 182-184. - III. 3.
25. Kecskeméti, Ch., *Moyens archivistiques pour faire échec à l'organisation de l'ignorance*; p. 353. Zie ook Starostine, E., *Du trésor des chartes d'Ivan le Terrible aux archives du Président de Russie ou la recherche historique face à la pratique du secret d'État*, in: Ermisse, G. (red.), *Actes de la Table Ronde organisée par la Chambre des Députés de Roumanie et le Ministère de la Culture et de la Communication (Direction des Archives de France) avec l'appui du Conseil international des Archives sous l'égide du Conseil de l'Europe. Mémoire et Histoire: Les États européens face aux droits du citoyen du XXe siècle*. - Parijs, 2000; p. 101-103 en Vermote, M., *Archiefervaringen in Moskou: niets is mogelijk, alles kan*, in: *Bibliotheek & archiefgids*, 76 (2000) 6; p. 4-6.
26. Duchein, M., geciteerd door Lajeunesse, M. & Gravel, F., *L'utilisation des archives pour la défense et la promotion des droits du citoyen*, in: *Archivum*, 45 (2000); p. 172.
27. Zie voor Frankrijk het boek van Sonia Combé, *Archives interdites: les peurs françaises face à l'histoire contemporaine*. - Paris, 1994 en ook Wieviorka, A., *Entre transparence et oubli*, in: *Devoir de mémoire, droit à l'oubli?*; p. 177-184. Voor België was er de VRT-televisieserie 'De Nieuwe Orde' over de periode 1939-1945, die Maurice De Wilde in de jaren 1980 maakte. Zie ook Luyten, D., (red.), *Repressie en gerechtelijke archieven: problemen en perspectieven*. - Brussel, 2001. - (Dossier bij Soma Berichtenblad nr. 38).
28. Bradsher, G., *Turning history into justice: the National Archives and Records Administration and Holocaust-Era Assets, 1996-2001*, in: *Archives and the public good*; p. 177-203 en Van Schie, H., *Joodse goederen en archieven: context in de praktijk*, in: *Context: interpretatiekaders*; p. 257-273.
29. *International Council on Archives. Conseil international des Archives. Accès à l'information. Les défis technologiques. Actes de la trente-troisième Conférence internationale de la Table ronde des Archives. Stockholm 1998*. - Parijs, [1999].
30. Tyacke, S., van den Broek, J. & Steendam, E., *Archives in a Democratic State*, in: *Journal of the Society of Archivists*, 16 (1995); p. 133-138 en Kecskeméti, Ch., & Székely, I., *Access to archives:*

- a handbook of guidelines for implementation of Recommendation No R(2000)13 on a European Policy on Access to Archives. - Straatsburg, 2005. Zie ook de Aanbeveling van de Raad van 14 november 2005 over prioritaire acties ter verbetering van de samenwerking op het gebied van archieven in Europa, in: *Publicatielblad van de Europese Unie*, 29-11-2005 (L 312/55).
31. Lajeunesse, M. & Gravel, F., *L'utilisation des archives pour la défense et la promotion des droits du citoyen*, in: *Archiv*, 45 (2000); p. 177. Zie ook Alberch Fugueras, R., *Los archivos entre la memoria histórica y la sociedad del conocimiento*. - Barcelona, 2003; p. 194-197 en Schram, F., *Archief en openbaarheid van bestuur: een verkenning*, in: *De archivaris, de wet en de rechtbank*; p. 3-34.
 32. Cf. Matas Balaguer, J., *El acceso a los documentos: un derecho democrático en Gómez Llera García-Nava, E., La legislación europea en materia de acceso: tekst van de lezingen op een seminarie ter gelegenheid van het internationaal archiefcongres te Sevilla in september 2000*, in: *XIV Congreso internacional de Archivos. Seminario precongreso 'Los retos del acceso a la información'*. Sevilla, 18-20 sept. 2000. Actas. - Madrid: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. Secretaría de Cultura; 2001. - 1 cd-rom. - ISBN 84-369-3466-0).
 33. "The archival record serves all citizen as a check against a tyrannical government (...). The archival record assures our right - as individuals and collectively - to our ownership of our history": John A. Fleckner, geciteerd door Ketelaar, E., *Archival temples, archival prisons*; p. 231.
 34. Da Silva Catela, L., *El mundo de los archivos*, in: Da Silva Catela, L. & E. Jelin, E., (red.), *Los archivos de la represión: documentos, memoria y verdad*. - Madrid, 2002; p. 209-210. - (Memorias de la represión; 4).
 35. González Quintana, A., *Archivos y Derechos Humanos*, in: *Boletín de la ANABAD*, 49 (1999); p. 372. Zie ook Idem, *Les archives des services de sécurité des anciens régimes répressifs. Rapport préparé pour l'UNESCO à la demande du Conseil international des Archives*, in: *Janus* (1999) 1; p. 13-31.
 36. Weber, H., *Transparency and accountability as challenge for the promotion of Public Archives*, in: *Comma* (2003) 3-4; p. 150. Zie ook Huyse, L., *Amnestie: het gewilde geheugenverlies*, in: *De Standaard*, (29 dec. 2005).
 37. González Quintana, A., *Archivos y Derechos Humanos*; p. 377-387, Da Silva Catela, L., *El mundo de los archivos*; p. 213-214 en Alberch Fugueras, R., *Los archivos entre la memoria histórica y la sociedad del conocimiento*; p. 198-199. Over de Zuid-Afrikaanse Waarheids- en Verzoeningscommissie (1995-1998): Harris, V., *Archival sliver: power, memory, and archives in South Africa*, in: *Archival science*, 2 (2002); p. 64 en Tutu, D., *Geen toekomst zonder verzoening*. - Amsterdam, 1999.
 38. Duclert, V., *L'État et le devoir de mémoire à l'époque contemporaine*, in Ermisse, G. (ed.), *Actes de la Table Ronde organisée par la Chambre des Députés de Roumanie*; p. 78.
 39. *Geschiedenis is meer dan herinneren - Quand l'État se mêle d'histoire* (red. Gotovitch, J., Vantemsche, G., Nandrin, J.-P. e.a.), een door meer dan 150 Belgische historici ondertekend manifest, in: *De Standaard, De Morgen en La Libre Belgique*, (25 januari 2006).
 40. Tutu, D., *Liberation, reconciliation and the importance of the record*, in: *Comma* (2004) 2; p. 55.
 41. Huyse, L., *Tegen het vergeten*, in: *De Standaard*, (26 december 2005).
 42. Kriger, E., *Redressing Apartheid-engendered social ills: a core archival function? Transformation and the public archivist in a Post-Apartheid South-Africa*, in: *Archivum*, 45 (2000); p. 137-148. Zie ook Harris, V., *They Should Have Destroyed More: the destruction of public records by the South African State in the final years of Apartheid, 1990-1994*, in: *Archives and the public good*; p. 205-228.
 43. González Vera, M., *Los archivos del terror del Paraguay : la historia oculta de la represión*, in: *Los archivos de la represión*; p. 85-114. Zie ook <http://www.unesco.org/webworld/paraguay/>. - Geraadpleegd op 12-1-2006.
 44. Zie <http://www.memoriaabierta.org.ar> en Karababikian, G., *Archivos y Derechos Humanos: la experiencia de Memoria Abierta*: www.ica.org/biblio/FSM2005GracielaESP.pdf. - Geraadpleegd op 27-1-2006. In 2004 werd aan 'Memoria Abierta' de Prins Claus Prijs van het Prins Claus Fonds voor Cultuur en Ontwikkeling toegekend: Prins Claus Fonds Jaarverslag 2004. - Den Haag, 2005; p. 17.
 45. *De lektst van het decreet en de beschrijving van de archieven zijn raadpleegbaar op de website van het Nationaal Archief van Brazilië*: <http://www.arquivonacional.gov.br>. - Geraadpleegd op 17-1-2006.
 46. De Almeida Camargo, A.M., *Os arquivos da polícia política como fonte*, in: *Registro*, 1 (2002) 1; p. 7-13.
 47. Cruz, M.A., *Silencios, contingencias y desafíos: el archivo de la Vicaría de la Solidaridad en Chile*, in: *Los archivos de la represión*; p. 137-178.
 48. Salamon, B., *Die Archive der Bundesbeauftragten (BSIU) für die Stasiunterlagen: die archivfachliche Arbeit an den MfS-Geheimdienstunterlagen. Fragen, und Herausforderungen*, in: *Der Archivar*, 55 (2002); p. 203-207. - http://www.archive.nrw.de/archivar/2002-03/heft2_02s203_212.pdf. - Geraadpleegd op 17-1-2006. Zie ook Schumann, S., *Vernichten oder Offenlegen? Zur Entstehung des Stasi-Unterlagen-Gesetzes: eine Dokumentation der öffentlichen Debatte 1990/91*. - 2de uitg. - Berlin, 1997.
 49. Danielson, E.S., *Privacy rights and the rights of political victims: implications of the German experience*, in: *The American archivist*, 67 (2004)2; p. 176-193 en <http://www.bstu.de/archiv/index.htm>. - Geraadpleegd op 17-1-2006.
 50. Brunner, W., *Nutzung der Akten des Staatssicherheitsdienstes der DDR zur Rehabilitierung von Betroffenen, vermissten und Verstorbenen*, in: *Archive und Herrschaft. Referate des 72. Deutschen Archivtags 2001 in Cottbus*. - Siegburg, 2002; p. 252-261.
 51. Jelin, E., *Introducción. Gestión política, gestión administrativa y gestión histórica: ocultamientos y descubrimientos de los archivos de la represión*, in: *Los archivos de la represión*; p. 8 en Cecchini de Dallo, A.M., *La demanda de las víctimas de un antiguo régimen represivo*, in: *Comma* (2003) 2-3; p. 81-89.
 52. XXXVIIIste Conférence internationale de la Table ronde des Archives. *Resolutions van de vergadering van afgevaardigden van de Internationale Archiefraad*. Kaapstad, 24 oktober 2003, in: *Bibliotheek & archiefgids*, 80 (2004) 3; p. 42.
 53. Martínez García, L., *La imagen de los archiveros en la sociedad española*, in: *Boletín ACAL*, (1999) 32; p. 20-29.
 54. Salabarría, B., *Los archivos y los archivistas: su función social*, in: Booms, J., Favier, J. & Daelemans, F. (red.), *Miscellanea in honorem Caroli Kecskeméti*. - Brussel, 1998; p. 458. - (Archief- en Bibliotheekwezen in België. Extranummer; 57).
 55. Tjeenk Willing, H., *Citoyen et administration*, in: *Janus* (1992) 2; p. 34-35.
 56. Ketelaar, E., *Archival temples, archival prisons*; p. 238 en Idem, *Empowering archives: what society expects of archivists*, in: Lloyd, S., (red.), *Past caring? What does society expect of archivists? Proceedings of the Australian Society of Archivists Conference. Sidney 13-17 August 2002*. - Canberra, 2002; p. 11-27.

SAMENVATTING

Een louter culturele perceptie van archief is eenzijdig en onvolledig. Archieven hebben ook een heel belangrijke maatschappelijke functie. Met archiefstukken kunnen de rechten en de plichten van de overheid en van de burger worden gestaafd. Daarom moet de overheid het archiefwezen zo organiseren dat archiefdiensten, met respect voor de rechten van de Staat en van de burger, hun taak van behoeders van het geheugen van de samenleving naar behoren kunnen vervullen.

ABSTRACT

A purely cultural perception of records and archives is one-sided and incomplete. Records and archives have a very important social function, in addition to their cultural significance. Archival documents can be used to confirm the rights and obligations of the government and of citizens. For this reason, the government should organize the archives in such a way that archival services, respecting the rights of the state and of the citizens, can adequately fulfil their task as guardians of society's memory.